

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEÜİFD, June 2017, 6 (11): (193-214)

Psychology and the New Religious Movements

Psikoloji ve Yeni Dini Hareketler

Muhammed Kızılgeçit

Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak.,
Din Psikolojisi Bölümü

Assistant. Professor, Recep Tayyip Erdogan University Faculty of Theology,
Department of Psychology of Religion
Rize/Turkey

muhammed.kizilgecit@erdogan.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002- 8914-5681

Ahmet Akbaş

Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fak.,
İşletme Bölümü

Research Assistant, Recep Tayyip Erdogan University Faculty of Economics and
Administrative Sciences,
Department of Business

Rize/Turkey

ahmet.akbas@erdogan.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002- 1947-8181

Mustafa Kemal Şen

Okutman, Dumlupınar Üni.Yabancı Diller Yüksekokulu,
Temel Yabancı Diller Bölümü

Lecturer, Dumlupınar University School of Foreign Languages,
Department of Basic Foreign Languages
Kutahya/Turkey

senmkemal@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001- 8714-0193

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 4 Nisan / April 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Haziran / June 2017

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Cilt / Volume: 6

Sayı – Issue: 11

Sayfa / Pages: 193-214

Psikoloji ve Yeni Dini Hareketler*

Öz: Son çeyrek yüzyılda, Yeni Dini Hareketlere dair psikolojik çalışmalar sadece psikoloji disiplninde değil aynı zamanda sosyoloji ve dini çalışmalarda da belirgin bir şekilde bir artış göstermektedir. Farklı disiplinlerden bilim adamları bu harekete katılan, hareketin içinde kalan veya bu hareketten ayrılmış olanların durumunu irdelemekte, ayrıca bu harekete katılmış olmanın yaralarını sarmaya çalışan üyelerin zihinsel ve duygusal durumlarını -beyin yıkama ihtilafı bağlamında- enine boyuna tartışmaktadırlar. Dahası Yeni Dini Hareketlerin halk sağlığı için ciddi bir tehdit olup olmadığı sorunu sık sık dergi ve gazetelerde manşet olmakta, eski üyelere ve bağlılığını sürdüren üyelerin ailelerine verilen danışmanlık türünü belirlemekte ve böylece ilgili davalarda tartışma konusu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dini Hareketler, Kült, Din Psikolojisi, Beyin Yıkama, Bhagwan Rajneesh.

Psychology and the New Religious Movements

Abstract: For over a quarter of a century the psychological study of new religious movements has figured prominently in debates not only in the psychological disciplines, but also in sociology and religious studies. Scholars from different disciplinary fields have discussed at length —in the context of the brainwashing controversy— the mental and emotional states of those who join these movements, remain members, or have left and still bear the scars inflicted allegedly by their involvement. Moreover, the issue of whether new religious movements are a serious threat to public health has often made headlines in newspapers and magazines, determined the kind of counseling given to ex-members and parents of those who have remained members, and been the subject of debates in lawsuits.

Keywords: New Religious Movement, Cult, Psychology of Religion, Brainwashing, Bhagwan Rajneesh.

علم النفس والحركات الدينية الجديدة

ملخص: منذ أكثر من 25 سنة، ازدادت الدراسات النفسية للحركات الدينية الجديدة بشكل ملحوظ وتلك الدراسات ليست مقتصرة على مجالات علم النفس بل على علم الاجتماع والبحوث الدينية أيضا. ويدرس علماء من مجالات مختلفة المنتسبين لتلك الحركات سواء الذين مازالوا فيها أو انفصلوا عنها، ويناقشون في إطار قضية غسل الدماغ، الحالة الذهنية

*Bu makale, The Oxford Handbook of New Religious Movements kitabının John A. Saliba (Prof., Religious Studies at the University of Detroit Mercy) tarafından kaleme alınan "Psychology and The New Religious Movements" başlıklı on üçüncü bölümünün çevirisidir. çev. Muhammed Kızılgeçit (Yrd. Doç. Dr., RTEÜİF, Din Psikolojisi), Ahmet Akbaş (Arş. Gör., RTEÜİİBF, İşletme), Mustafa Kemal Şen (Okt., DPÜ Yabancı Diller Yüksekokulu). Saliba, J.A., 2004, Psychology and The New Religious Movements, J. R. Lewis içinde, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, (s. 317-333). Oxford: Oxford University Press.

والعاطفية للذين مازالوا فيها أو انفصلوا لكنهم مازالوا يحاولون مداواة الآثار التي تركتها فيهم. إضافة إلى ذلك، ورود الحركات الدينية الجديدة في الجرائد والمجلات عناوين تناقش أضرار تلك الحركات على المجتمع صار يحدد نوعية التشاور الموجه للأعضاء المنفصلين وعائلاتهم وهذا الأمر بات موضوع جدل في محاكمة تلك القضايا.

الكلمات المفتاحية: الحركات الدينية الجديدة، سلبيا، علم النفس الديني، غسل الدماغ، بهاجوان راجنيش

DİNİN PSİKOLOJİK VE PSİKİYATRİK ARAŞTIRMASI VE YENİ DİNİ HAREKETLER

Yeni Dini Hareketlerin psikolojik değerlendirmesini psikolojinin din çalışmalarının tarihi bağlamında görmek elzendir. Dinin psikoloji perspektifinden değerlendirilmesi, yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıktığında alanda çalışan birkaç bilim adamı da dini inanç ve ritüellerden ziyade dini tecrübeyi vurgulamaya eğilimliydi. 1920'lere kadar zaten din bireyin sırtında mantıksız ve engelleyici bir yük olarak eleştirilmekteydi. Onlarca yıldır hem psikoloji hem de psikiyatriye hükmeden Freud'un din üzerine çalışmaları, dini bir nevroz, terapi yoluyla tedavi edilmesi gereken arzuları tatmin edici bir çeşit yanılısama olarak görmekteydi. 1950'lerden beri din psikolojisi çalışmaları giderek canlanırken (Collins, 1994), Freud'un ve sonrasında davranışçı ekolün görüşleri, dine karşı belli ölçüde bugün de devam eden düşmanca bir tavır oluşturdu. Din birçok psikolog tarafından ihmal edildi, psikoloji biliminin tedrisinde görmezden gelindi ve terapi ve rehberlik süreçlerinde dine çok az yer verildi (Wulff, 2001, 19-20).

Din konusu neredeyse psikolojiye giriş kitaplarından bile çıkarıldı. Din şayet bir kitapta geçiyorsa, muhtemelen ruhsal rahatsızlıklardan bahsedilen bölümündedir. Yoğun tecrübe ve bağlılığın olduğu Yeni Dini Hareketlere ilişkin psikolojik değerlendirmelerin büyük ölçüde olumsuz olması şaşırtıcı değildir.

Dine karşı bu olumsuz tutum, 1987 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından 3. baskısına kadar yayınlanan *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı*'nda (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disease*) betimlenmektedir. Örneğin, bu edisyonda külte ait inançlar ve yaşam tarzı ruhsal rahatsızlıkların sebebi ve sağlıklı bir kişiliğin gelişimine engel olarak

ele alınmıştır. Kült liderleri ve diğer hareket önderlerinin paranoyak kişiliğe sahip olduğu belirtilmiştir (Amerikan Psikiyatri Birliği 1987:338). Büyülü düşünme ve kendinden geçme halleri (esctatic) ciddi kişilik zayıflıklarının göstergesi ve olgun olmamanın işareti olarak ifade edilmesine karşın (1987:401) transa geçme durumu ve değişen bilinç durumları kişilik bozukluğunun göstergeleri olarak görüldü (1987:277). *DSM-III* insanların hala Yeni Dini Hareketlere katılmasının ve bağlılığını sürdürmesinin açıklaması olarak, din değiştirmenin beyin yıkama teorilerini tercih etti.

Genel olarak din psikolojisine güncel yaklaşımlar (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994) kısmen *DSM-IV*'te yeni dinlerle ilişkili görünür değişikliklerin nedeni olarak görülebilir. Psikologlar tarafından keşfedilmiş birçok alan arasında dini gelişim, dini tecrübe ve dini davranış dinamikleri ile dinin terapötik etkileri vardır (Lockoff, 1996:232). Günümüzde birçok psikolog dinin, insan davranış ve fonksiyonları üzerinde sürekli olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmek yerine artık dini insanın kişiliği üstünde hem olumsuz hem de olumlu etkisi olabilen bağımsız bir değişken olarak görmektedir.

DSM-IV bir ölçüde dine karşı bu değişmiş tutumu yansıtıyor. Öncelikle *DSM-IV*, *DSM-III*'ten farklı olarak kültürel farklılıklara duyarlıdır ve bu yüzden 1960'ların sonlarından beri Batı'da icra edilen Doğu menşeli dini pratiklerin çekiciliği ve istilası meselesini daha olumlu görmesini kolaylaştırır. *DSM-IV*, kültürlerarası bir bakış açısının kimlik çözülmesi rahatsızlıklarının değerlendirilmesinde oldukça önemli olduğunu ifade eder. Çünkü kimlik çözülmesi birçok toplumda kültürel veya dini tecrübenin ortak ve kabul edilmiş bir ifadesidir. Kimlik çözülmesi kalıtsal bir patoloji sayılamaz ve sık sık ciddi bozukluklara, strese ve çıkarıcı davranışlara sebep olmaz (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994:477). Kimlik çözülmesi bir rahatsızlık olarak transi içermesine rağmen, *DSM-IV* şunu ekler: "Kişinin kültürel grupları tarafından yaygın olarak kabul edilen kültürel ve dini uygulamalar bağlamında bu bozukluğun transa giren veya ıstıraplı gönüllü olarak buna sahip olan bireylerde

olduğu düşünülmemelidir.” (1994:727) Bunun gibi gönüllü ve patolojik olmayan durumlar yaygındır ve kültürlerarası trans hallerinin ezici çoğunluğunu oluşturur. Trans davranışlarına ilişkin bu yeni yaklaşım oldukça faydalıdır. Çünkü birçok meditasyon pratiği (mantra chanting gibi) rutin olarak beyin yıkama mekanizması, beyin kontrol aracı, duyguları manipüle etmek için mahirane ve zekice bir yol veya kimlik çözülmesinin ciddi formlarına sebep olan zararlı bir uygulama olarak kabul edildi (Shear, 2001).

DSM-IV'te muhtemelen en yenilikçi girişim, rehberliğe ihtiyaç duyan fakat herhangi bir ruhsal rahatsızlığın belirtisi olmayan “dini ve manevi problemler” şeklinde bir teşhis kategorisinin tespitidir (1994:685). “Manevi problemler” başlığı altında mistik tecrübe, ölüm yakınlığı tecrübesi, manevi doğuş, meditasyon, ölümcül hastalıklar ve bağımlılık bulunuyorken, “dini problemler” başlığı altında din veya kült değişikliği, dini inanç ve uygulamalarının kuvvetlendirilmesi, inancın sorgulanması ve yitimi, suçluluk ve –din değiştirme tecrübesinin özel bir durumu olarak-kültleri içerir. *DSM-IV* dini/manevi problemler ve psikopatoloji arasında ayırım yapar ve bu alanda sonraki araştırmalar için uygun bir zemin hazırlar.

DSM-IV'te yapılan ayırım, psikoloji alanında bir süre tartışıldı. Örneğin, Greenberg ve Witztum (1991) dini ve manevi problemler ile psikopatoloji arasında bir ayırım yapılması lehinde konuyu tartıştılar. Onlar, dini ve manevi sorunları olanların rehberlik ve tavsiyeye muhtaç olduğunu ve geleneksel psikiyatri rehberlerinin ilgilendiği zihinsel veya psikolojik rahatsızlıkların birinden acı çekmiş gibi tedavi edilmemeleri gerektiğini belirttiler. Buradaki zorluğun sebebi şudur: Bazen dini veya/ve manevi problemler ile mistik ve dini unsurlar içerebilen psikolojik düzensizlikler arasında bir örtüşme vardır. Bu yüzden terapistler diğer şeyler arasında dinin, problemin sebebi veya onun sonucu olup olmadığını belirlemek için başvururlar.

Bazı psikologlar yeni *DSM-IV*'te dini ve manevi problemler kategorisini genişletme ve açıklama teşebbüsünde bulundu. Örneğin, Luckoff ve diğerleri (1996) manevi doğuş tecrübesinin daha yumuşak ve daha sert durumları arasındaki farklılığı tartışarak şunları belirttiler: Daha yumuşak durumların ruhsal rahatsızlık olarak görülmemesi gerekir; bununla beraber daha sert olanlar kişinin psikolojik ve sosyal fonksiyonlarını bozduğu için psikopatolojiye işaret edebilir. Battista (1996) ayrıca manevi uyanış ve krizlerin psikolojik hastalık durumları ile aynı olmadığına vurgular. Dahası 'gerçek dönüştürücü maneviyat' ile 'koruyucu maneviyat' birbirinden ayırır. Daha öncekiler psikolojik ve zihinsel hastalıkların bir göstergesi değildir, fakat daha sonra tedavi gerektiren mazoşist bir işaret olabilir. Yakın dönemde, Turner ve diğerleri (1998) din ve maneviyat arasındaki ayrımı keşfetti. Farklı dini ve manevi problem çeşitlerini değerlendirdi ve bunların ruhsal rahatsızlıklardan farklı olabileceği yönü gösterdi. Onlar kültürleri ele alırken, bazı kültürlerin yıkıcı olabileceğini kabul ettiler. Fakat kültürlerin kişinin ruh sağlığına zarar verdiği yönünde bir genelleme yapmanın kesin olmadığını belirttiler.

Dini inanç ve pratikler ile bağlantılı olan zihinsel ve psikolojik durumları tedavi etmeleri ve dini anlamaları için başvurulduklarında, *DSM-IV*, sağlık profesyonelleri tarafından oynanan rolde farklı bir yaklaşıma öncülük etti. Fakat bu hala çözüme kavuşmamış birçok konuyu da açığa çıkarır. Bireylerin bağlılığını takip eden veya öncesinden gelen bazı psikopatolojilerin belirtilerinin var olup olmadığını belirlemek özellikle din değiştirme gibi özel durumlarda kolay görülebilir. Ancak, Sparr and Ferguson'un (2000:110) ahlaki, manevi ve dini konular ile travmatik olaylar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma çabaları, terapistlerin hastalarıyla ilgilenirken karşı karşıya geldiği bazı zorlukları belirgin kılar. Buna rağmen din ve maneviyat arasında, dini krizler ve patolojik durumlar arasındaki ayrımlara rağmen, derin dini bağlılık ve patolojiyi ayıran çizgi tanımlanmamış olarak kalmaktadır. Dahası, dinin insanın kişiliğinin oluşmasında önemli bir rol oynadığının ve çeşitli dini inanç ve uygulamaların dikkate alınması gerektiğinin fark edilmesi diğer bir soruyu

gündeme getirmektedir. Şöyle ki, bir tedavi uzmanı dini veya manevi konularda doğru bir teşhis yapmak için hangi özelliklere sahip olmak zorundadır? Bazı bilim adamları (Luckoff ve diğerleri, 1996:245) psikologların dini ve manevi problemlerle ilgilenmek için yeterince donanımlı olup olmadıkları sorusunu tartışmaktadır.

Tedavi uzmanlarının dindar hastaları tedavi ederken karşılaştığı sorunlar bir süredir bilinmekte. Greenberg ve Witztum (1991:245) tedavi uzmanlarına, tedavi sürecinde yardım edecek üç ilke önerdiler: 1) Hastanın mukavemetini zayıflatmak için manevi danışmanı ile işbirliği. 2) Karşı aktarımsal duyguları düzenlemek için tedavi uzmanının kendi dini davranışlarını incelenmesi. 3) Görüşmeyi kolaylaştırmak için hastanın dini hakkında bilgiler edinme ve yanılığdan inancı ve baskıdan alışkanlığı ayırt etmeye yardım etme.

Bu ilkeler Ortodoks Yahudi geleneğinden gelen hastalar bağlamında formüle edildi. Buna rağmen Yeni Dini Hareketlerin üyeleri ile ilgilenildiği zaman (yani bu üyeler tedavi edildiği zaman) bu ilkeler kolayca ve avantajlı olarak uygulanabilir.

YENİ DİNİ HAREKETLERE DAİR MEVCUT PSİKOLOJİ ÇALIŞMALARI

DSM-IV'ün bu umut verici girişimlerine ve Yeni Dini Hareketlere dair psikoloji ve psikiyatri çalışmalarında değişen tutumlara rağmen, Yeni Dini Hareketlerin değerlendirilmesi sarahatle gerçekleştirilemedi. Aslında bazı Yeni Dini Hareketler hakkında yapılan birçok çalışma halen olumsuz yaklaşımlara eğilimlidir. Bu çalışmalar sıklıkla bu hareketlerden, art niyetli ve zararlı kültürler ya da çok fazla otorite ve zorlayıcı güç kullanan ve aşırı uysallık talep eden despotik gruplar olarak söz eder. Onlar çoğu psikolog arasında son 30-40 yıldır yaygın olan kültürlerin telkin, zorlayıcı ikna, düşünsel reformlar, hipnoz ve beyin yıkama yöntemleri kullandığı görüşünü paylaşır (Lilliston and Shepherd, 1999: 123-125).

Bireysel grupların detaylı çalışmalarındaki olumsuzluk oldukça azdır. Örneğin, Gerald Alper (1994) kültür üyelerinin özgürlüklerini kaybettiğini

tartışır. Alper'e göre, bağlı olduğu gruplar kültün inanç ve uygulamalarıyla beyni yıkanan üyelerinin devamlılığını sağlamak için hile, cazibe ve aşırı kontrolü kullanır. Bununla birlikte Alper kendi görüşlerini üç kült grubunun her birinden bir kişi olmak üzere sadece üç kült üyesine dayandırır. Niçin bu şekilde yaptığının sebeplerini sıralamadan, bu üç üyeyi tüm kült üyeleri için tipik örnekler olarak görür. Colin Wilson (2000) aynı şekilde, Sabbatai Sevi, Jim Jones, David Koresh ve Rudolph Steiner dâhil birçok sözde Mesihî inceler ve manyak Mesih ile seri katillerin aynı problemlere sahip olduğunu iddia ederek, bu kişilerin normal sınırların ötesinde bir seks ve güç tarafından güdüldiklerini ifade eder. Ancak Wilson bu durumu asla açıkça tanımlamaz. Diğer psikiyatristler Yeni Dini Hareketlerin liderlerini kendi takipçileri üzerinde çok fazla etki kullanan (Feuerstein, 1991) veya şizofreniden mustarip otoriter kişiler olarak gösterir (Storr 1996). Arthur Deikman (1994), Yeni Dini Hareketlerin üyelerinin davranışlarındaki örüntüleri ortaya çıkarmaya çalışır. Bu gruplara özgü şu özellikleri listeler: Grup ile uyum, lidere bağlılık, grup dışındakilerinin değerinin düşmesi ve görüş ayrılığından uzak durmak. Çekicilik, baskı, yolsuzluk ve gerileme kült davranışlarının modelleridir. Deikman, eğer kült üyeleri eski hayatına dönerse, kült düşüncesinin tehlikelerinden uzak dururlarsa ve güvenlik ve anlam için daha iyi bir yön bulurlarsa onların daha sağlıklı olabileceği sonucuna varır. Deikman'ın genellemesinin sorunu şudur ki; listelediği olumsuz özelliklerin birçoğu kült olarak düşünülen birçok grup arasında bulunabilir ve kült davranışlarının olumsuz özellikleri Yeni Dini Hareketlerin nispeten daha azı için uygun olabilir. Bununla birlikte bahsedilen yazarların hiçbirinin araştırdığı dini grupların inanç ve uygulamalarını derinlemesine incelemediği görülür. Daha ötesi, bu yazarlar, Batı toplumunda yer alan kapsamlı dini ve sosyokültürel bağlamdaki değişiklikler şöyle dursun, kendi tarihleri ve kültürleri bağlamında bile Yeni Dini Hareketlerin liderlerini anlamak için çok az çalıştılar veya nerdeyse hiç çaba sarf etmediler.

Belirli bir dini ve/veya psikolojik grup üzerinde daha nitelikli çalışmalar, birçok olumsuz benzer sonuca ulaşmaktadır. Hanna Hyams

(1998), grubunun birçok üyesi ve liderlerinin toplu halde intihar ettiği "Order of the Solar Temple"ın (Güneş Tapınağı Tarikatı) eski üyeleri ile bazı terapötik uygulamalar gerçekleştirdi. Hanna Hyams, Yeni Dini Hareket üyelerinin insanın kişiliği ve fonksiyonlarının geri kalanlarından ayrılmış olan duyguların, düşüncelerin, davranışların ve aktivitelerin uyumlu bir birleşimi olan bir durum olarak genellikle tanımlanan 'kimlik çözülmesinden' acı çektiği sonucuna varmaktadır (Reber, 1985:208). Hanna özetle kimlik çözülmesinin manifestosunu, bölümlerini ve teşhisinin taslağını tasnif ettikten sonra, Yeni Dini Hareketlerin üyelerine müdahalenin değişik biçimlerini uygular. Solar Temple'ın hayatta kalan üyelerinin ruh hastalığı ve travmadan acı çektiğini teşhis ederek, "onların yaşadıklarının çocukluk dönemindeki suistimalin bir tekrarı olarak tecrübe edilen şok olduğunu" ortaya koyar. Hyams travmanın kısmen toplu intihardan kaynaklanmış olabileceği (Hyams, 1998:239), hayatta kalan kişinin sıkıntı ve hayal kırıklığının doğrudan sonucu olabileceği teorisini dillendirmedi, Yeni Dini Hareketlerin kullandığı yollar, uygulamalar ve inançlarda birçok farklılıklar olmasına rağmen bir arada değerlendirilen tarikat ve kült liderlerinin davranışları hakkında genellemeler yapar. "Bu liderler, sağlam psikolojisi olmayan kişilerde, onların bu rahatsızlıklarını eskiden defalarca yaşamış oldukları istismar, eksiklik ve yalnızlık hatıralarını abartmak suretiyle, ideal mübarek iyi anne/baba izlenimi uyandırıyor." (1998: 239) Diğer bir deyişle, Yeni Dini Hareketlere katılan üyeler katılımları sebebiyle şiddetlenen önceki psikolojik problemlere sahiptir. Yeni dinlerin çekimine katanlar zayıftır. Onlar utanç ve suçluluk duygularına ve tatmin edilmemiş duygusal ihtiyaçlara sahiptir. Bu ihtiyaçların tümü yeni dini değiştirenlerin aleyhine kült üyeleri ve liderleri tarafından istismar edilir.

Tek tek gruplarla ilgili diğer çalışmalar kült üyeliğinin etkisi ile ilgili aynı sonuçlara ulaştı. Marybeath Ayella (1998) kendi tarzında bir terapötik grup (The Center for Feeling Therapy) keşfetti ve bu grupta hem otorite, hem de etkinin bireyleri kontrol etmek için suistimal edildiği ve sonuç olarak bu gruba dâhil olan kişilerin yaşamının sonsuza kadar hasar

görebileceği sonucuna vardı. Geride kalan üyelerin zihinsel ve psikolojik durumlarını test etmek ve üyelerin hangi faydaları elde edebileceğini tespit etmek için hiçbir teşebbüsü olmadı. Roger Dean (1992), Moonculuk (Unification Church) çalışmalarında daha dikkatlidir. Önce Moonculuğ'un felsefe ve teolojisinin analiziyle başlar. Moonculara yöneltilen genel suçlamaları yapmaktan kaçınmasına rağmen, onları duygusal olarak olgunlaşmamış ve bu yüzden hayatın zorlukları için basit çözümler sunan katı bir otorite altında olmaya ihtiyaç duyan bireyler olarak tanımlar. Yine Mooncuların din arayışçıları ve sosyal yenilikçiler olduğunun sonucuna varır. Bu bağlamda yapılan bir diğer araştırmasına göre Moonculuk, duygusal olarak olgunlaşmamış ve istikrarsız olan bireyleri etkiler, yine bu harekete bağlılık olgun olmama halini besler ve bu yüzden sağlıksızdır. Dolaylı olarak, Dean'ın analizi bu olumsuz durumların bazılarının geleneksel dinlerde de olabileceği sonucuna varmaktadır.

Yeni Dini Hareketlere ilişkin kötileyici değerlendirmelerinin çoğu açıkça tedaviye ihtiyaç duyan eski üyeler üzerindeki çalışmalara dayanır (Saliba, 1996; Lilliston and Shepherd 1999). Şu andaki üyeler üzerine yapılan çalışmalar oldukça farklı sonuçları ortaya çıkarmaya eğilimlidir. Psikoloji açısından aktif üyelerinin test edildiği gruplar arasında ISKCON, The Family, Rajneeshpuram ile The Church Universal ve Triumphant vardır. Rajneeshpuram'ın üyelerine dair yapılan çalışmalar, sadece onun üyelerinin zihinsel ve psikolojik durumu hakkında değil, aynı zamanda genelde psikolojik çalışmalarda karşılaşılan zorluklar açısından da mükemmel bir örnek sağlayacaktır. Bu çalışmayla salt bir grubun belirlenip çalışılmasından ve onların sıra dışı yaşamlarının olumsuz tanıtımından ziyade, üyelerine dair yapılmış psikolojik çalışmaların kısa bir değerlendirmesinden yola çıkarak Yeni Dini Hareketlere dair bütün psikoloji çalışmalarında içerilen belli başlı meseleler ortaya konulacaktır.

BHAGWAN RAJNEESH'İN TAKİPÇİLERİNİN PSİKOLOJİSİ

Bhagwan Rajneesh'in (1931-1990) takipçilerine dair psikolojik çalışmalar 1980li yıllara dayanır. Harekete dair ilk üç makale, yerleşik

psikolojik dergilere göre *Journal of Transpersonal Psychology* ile birlikte dini meselelere daha müsamahakâr davranması ile ün kazanmış *Journal of Humanistic Psychology*'de yayınlandı. Makalelerin ikisi, harekete katılan psikologlar (Swami Prem Amitabh, 1982 ve Swami Deva Amrito, 1984) tarafından yazıldı. Üçüncüsü, hiçbir zaman Rajneesh'in takipçisi olmayan bir sempatizan (William T. Drennen 1983) tarafından yazıldı. Üç yazar temel olarak hareketi bir dinden daha ziyade bir tür tedavi biçimi olarak gördü ve bu bağlamda metotlarını 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, kötü şöhrete sahip olmaya başlayan değişik alternatif tedavilerle, hümanist ve ben ötesi psikoloji alanıyla ilişkilendirdiler. Amrito'nun makalesi Rajneesh'in tedavisi hakkında çok fazla bilgi vermez, fakat üst bilinçliliği hedefleyerek ve benlik analizinde daha derine inen bireyler yaparak onu diğer terapötik tedavilerin hepsinden büyük, bir çeşit üst tedavi olarak değerlendirir. Amitabh'nın makalesi ise terapi ve onun bazı etkileri üzerine daha çok bilgi verir. Bu terapinin hedefinin farkındalığı artırma ve kendini gerçekleştirme olduğunu belirtir. Amitabh, terapinin insanların şartlanmış dirençlerinin farkına varmasına ve onunla yüzleşmeye sebep olduğunu, bireyleri daha bütünleşmiş ve olgunlaşmış bir kişiliğe kavuşturduğunu, korku ve baskıyı kırdığını ve kendini kabullenme için daha fazla yardımcı olduğunu iddia eder (Amitabh, 1982:27). Drennan, Rajneesh'in takipçilerinden "şimdi ve burada"nın bilincinde olmayı istediğini ve ancak böylece mesela cinsellik ile maneviyatı birleştirebileceğini ifade eder. Bhagwan'ın kaldırmaya çalıştığı kadın erkek ikiliğini ayrıntılı bir biçimde inceler. Bununla beraber, bazı tereddütleri de dile getirir. Drennan, Bhagwan'ın "hasta uyumlu çocukluk durumu" ile "yetişkinlerin ego durumunu" karıştırdığını düşünür ve Bhagwan'ın egoyu başlıca bir engel, yaratıcılıktan uzak, bağlantısız, bozuk bir bilgisayar yahut (daha otantik olarak değerlendirdiği) baskıcı duygular olarak kötülemesi açısından ona katılmaz (Drennen, 1983: 88).

Bu çalışmalar ile ilgili problem, onların Bhagwan metodu ile yazarın hislerini ve tecrübelerini tanımlamaya eğilimli olmalarıdır. Hangi yöntemin kullanıldığını açıklamak için bir teşebbüs yoktur. Aslında insan

bu yazılanların kendini değerlendirme ya da biyografik açıklamadan başka bir şey olmadığı izlenimine kapılıyor. Hiçbir standartlaştırılmış psikolojik test kullanılmamıştır. Bu türden çalışmalarda Rajneesh'in tedavisinin sonuçlarının genellikle faydalı olduğu varsayılmıştır.

1980'lerin sonunda ve 90'ların başında yürütülen daha güvenilir bir çalışmada iki yüzün üzerinde Rajneesh takipçisi ile görüşmeler yürüten ve birçok kez standart psikolojik testler uygulayan Latkin ve diğerlerinin (1987) çalışmasıdır. Latkin (1989), Rajneeshpuram topluluğunda cinsiyet rollerini keşfeder. Her ne kadar erkek ve kadınlar ideal eşlerini çift cinsiyetli olarak tanımlasalar da, cinsiyette katı eşitliğin olmadığı sonucuna ulaşır. Toplulukta cinsiyet dönüşümlerinin olduğu kesin olmasına rağmen, üyelerinin zihinsel ve psikolojik sağlıklarında olumlu bir etkiye sahip olup olmadığı açık değildir. Latkin (1990a, 1990b) ayrıca toplum üyelerinin benlik kavramını tespit eder ve onların genel toplumdan daha güçlü bir özsaygıya, daha az sosyal kaygıya ve toplum öz bilincine sahip olduğu sonucuna ulaşır. Latkin, Yeni Dini Hareketlere katılanların kolayca ikna edilmiş ya da kandırılmış olduğu yönündeki genel kanaate Rajneesh'in üyelerinin uymadıkları sonucuna varır. Bir diğer çalışmada (Sundberg ve arkadaşları. 1990) üyeler, esneklik ve bağımsızlıkta yüksek bir oran elde ederler ve normlara da son derece şüpheli yaklaştıkları görülür. Eğer durum böyle olmamış olsaydı hem psikolojik hem de ruh sağlığının normal sınırları içinde yer alacaklardı. Dahası, Latkin (1993) topluluk dağıldıktan sonra kendine yeni yer bulan üyelerin ruh sağlığını incelemiş ve psikopatolojinin birkaç işaretini bulmuştur. Onlar gruptan (hareketten) ayrıldıklarında ve genel halkla yeniden bütünleştiklerinde, topluluk hayat tarzı ve inanç sistemi onların taklit yeteneklerinin geliştirdiğini göstermiştir.

Latkin ve arkadaşları (1993) Rajneeshpuram gibi tecrübî bir grupta ile çalışmanın zor olduğunu kabul etmişlerdir. Bununla beraber, onların bulguları şu sonucu ortaya koymuştur: Ne Rajneeshpuram'ın üyelerinin zihinsel olarak hasta olarak etiketlenmeleri için, ne de grup üyeliğinin, mensuplarının psikolojik veya aklî hastalıklarına sebep olduğu yahut

mevcut hastalıkları daha da kötüleştirdiğini iddia etmek için somut bir zemin vardır.

Rajneesh'in takipçilerine dair Almanya'da yapılan nispeten daha küçük bir çalışmada 1980'li yılların ortasında hareketin beş eski üyesi ve yirmi üyesi incelenir (Kraus 1999: 270-273). Çalışmanın amacı üyeler tarafından teklif edilen psikolojik faydaları keşfetmek, dönüşüm faktörlerini ve süreçlerini incelemek ve üyelerin değişimden önce sahip oldukları kişiler arası problemlerini tanımlamaktır. Grubun üçte birinden fazlası histerik kişilik yapılarına sahipken, grubun diğer üçte birinin öforik (coşkun) duygu durumu ile gizlenmiş depresif kişilik yapılarına sahip olduğu ortaya çıkarılmış, geri kalanlar ise psikolojik olarak önemsiz diye tanımlanmıştır (1990: 271). Rajneesh'in birçok müridinin din değiştirme tecrübeleri "nakil süreci" olarak değerlendirildi. Bu üyelerin hiçbiri psikolojik olarak sağlıklı görülmedi çünkü onların din değiştirmeleri, katı bir süperego olsun olmasın narsistik bozukluklardan, histerik yahut depresif eğilimlerden ve psikosomatik şikayetlerden kaynaklanmaktadır. İkinci narsisizme yönelik eğilim ayrıca Sundberg ve arkadaşları tarafından da saptandı. Psikiyatride birincil narsisizm, libido benlikte, egoda ya da daha basiti bedende aşırı bulunduğu süreç ve gelişimin erken evresi olarak tanımlanır. Fakat yetişkinlik döneminde devam ederse, nevroz olarak tanımlanır (Reber, 1985:462). Sonuç olarak, Rajneeshpuram'ın Alman üyelerinin çoğu yetişkin olduğu için, birçoğunun narsistik sinir bozukluğundan mustarip olduğu ifade edilebilir.

YENİ DİNİ HAREKETLERİN PSİKOLOJİK ÇALIŞMALARINDA SORUNLAR VE İMKÂNLAR

Yeni Dini Hareketlere dair psikiyatri ve psikoloji çalışmalarının çelişkili sonuçları, kült üyeliğinin psikolojik açıdan zararlı olup olmadığı sorusuyla ilgilenen ilk eleştirel araştırmanın tanıtımını yaptığını iddia eden Jodi Aronoff ve arkadaşları tarafından özetlenmiştir (2000:91). Ulaşılan sonuçlar şöyledir:

1. Kült üyelerinin bazıları din değiştirmeden önceki psikopatolojik durumlarını bildirmelerine karşın çoğu bildirmemiştir. Aronoff ve araştırma arkadaşları, yeni dini harekete katılım öncesi psikolojik kayıtlar ve karşılaştırma gruplarının eksik olması sebebiyle bu tarzda çalışmalarını güvenilir bulmaz.

2. Yeni hareketin birçok üyesinin, psikolojik açıdan toplumun geneli kadar uyumlu ve sağlıklı olduğu görülür. Aronoff ve arkadaşları için bu çalışmalar ikna edici değildi. Özellikle Moonculuk'un üyeleri üzerine Galanter'in (1980), Hare Krishnas'nın üyeleri üzerine Weiss ve Comrey'in (1987) ve Rajneeshpuram'ın üyeleri üzerine Sundberg ve arkadaşlarının (1990) çalışmalarına atıfta bulunarak şu sonuca varırlar (2000: 107-108): "Yeni kült üyeleri üzerindeki uyum baskısının yanı sıra yukarıda ifade edilen standart ölçütlerin eksikliği, karşılaştırma gruplarını kullanma başarısızlığı ile örneklenen ve rapor edilen önyargıları içeren büyük yöntemsel kusurlar dikkate alındığında, bu bulguların dikkatle yorumlanması gerekmektedir."

3. Önceki kült üyeleri önemli psikolojik belirtilerden acı çektiklerini belirttiler. Bazı eski üyeler psikolojik olarak sağlıklı olmalarına rağmen, çoğunluğu ciddi rahatsızlık sergilemektedir.

Bu sonuçların hepsi tartışmalıdır. Dile getirilen şüpheli yaklaşım, yeni dinlerin üyeleri üzerindeki etkilerine ilişkin olumsuz sonuçlara ulaşan bu çalışmalara uygulanabilir. Yeni Dini Hareketin içine girmeden önceki psikolojik durumlara ilişkin kayıtlar çok az olmasına rağmen, aile geçmişlerinin kontrol edilebilirliği ve Yeni Dini Harekete katılanlarda aile işlevsizliklerinin zihinsel bir hastalığın yahut psikolojik bir zaafın işareti olup olmadığı dikkate alınmalıdır. Ayrıca kült üyelerine ilişkin çalışmaların güvenilirliğinde özellikle örnekleme metodu ile ilgili bazı sınırlılıklar olmasına rağmen, standartlaşmış yöntemlerin kullanılmadığını belirtmek yanlış olur. Aronoff ve arkadaşları tarafından eleştirilen birçok çalışma, bu tarz testleri kullandı. Dahası, artık Yeni Dini Hareketlerin üyesi olmayanların çoğunluğu basitçe söyleyecek olursak, test edilmedi ve bu

yüzden onların psikolojik durumu hakkındaki her spekülasyon kült üyeliğinin etkisiyle ilgili önyargılı hipotezlere bağlıdır. Bunun yanında, olumsuz sonuçların birçoğu önceki inanç sistemi ve hayat tarzına geri döndürmek için zorla ikna edilen kült üyeleri üzerine çalışmalardan elde edildi. Üyeliğin psikolojik problemlere yol açtığı ya da mevcut problemleri daha da kötüleştirdiğini inkâr etmeksizin, aynı ölçüde zorlu bir alışkanlığı bırakma sürecinin benzeri sonuçlara sahip olduğunu kuramlaştırmak eşit düzeyde meşrudur.

Yeni Dini Harekete katılanların zihinsel ve psikolojik durumları ve üyeliklerinin katılımcıların zihinsel sağlığı üzerindeki etkisi üzerine psikolog ve psikiyatristler arasındaki anlaşmazlıklar, çözülmemiş muhtelif sorunlara işaret etmektedir.

1. Yeni Dini Hareketler üzerine psikoloji çalışmaları bireyler üzerine yapılan çalışmalardır ve bu yüzden araştırmacı, araştırma konularını tanımlamalı ve seçmelidir. Bu bağlamda değişik gruplar oluşturulabilir: a) Tedaviye ihtiyaç duyan veya duymayan mevcut üyeler; b) tedaviye ihtiyaç duymayan ve gruptan ayrılmış eski üyeler; c) terapötik müdahaleyi seçen ve gruptan ayrılmış eski üyeler; d) ayrılmaya zorlanan veya baskı yapılan ve terapiye aileleri veya velileri tarafından getirilen eski üyeler. Açıkça görülüyor ki şu ana kadar yapılan çalışmalar, araştırmanın hangi gruba daha fazla odaklandığına bağlı olarak, kült üyeliğinin ruh sağlığına etkisine dair farklı sonuçlara ulaşmaktadır.

2. İkinci olarak, kullanılacak metotlar belirlenmelidir. Hangi çeşit testler uygulanacak? Ve görüşmeler değerlendirme sürecinin parçası olmalı mı? Marybeth Ayella'nın (1990) Yeni Dini Hareketlerin çalışmalarında sosyologların karşılaştığı zorluklara ilişkin çerçevesi, bir noktaya kadar psikologlar ve psikiyatristler tarafından paylaşıldı. Topluluğa erişim; üyelerin katılım, kontrol ve dâhil edilme dereceleri ve topluluk liderlerinin örnekleme yöntemleriyle görüşmeler üzerinde etkisi kolayca çözümlenemeyecek birkaç sorundur. Eski ve mevcut kült üyelerinin psikolojik profillerini hazırlamak mümkünken, kişinin şu andaki ruhsal ve

zihinsel durumunun sebeplerini belirlemek daha zordur. Bu yüzden, örneğin, dini hareketin yeni veya eski bir üyesinin bir tür kimlik çözülmesinden mustarip olduğu görülürse, kimlik çözülmesinin sebebinin gruba katılım olduğu sonucuna nasıl varılabilir? Kişi gruba girmeden önce bu problemten mustarip olabilir ve bu katılım onu daha kötüleştirmiş veya azaltmış olabilir. İnsanlar yeni bir dine girmeden önce birkaç küçük olay dışında kişinin psikolojik verileri ve test sonuçları ulaşılabilir değildir.

3. Psikiyatristler ve psikologların araştırmalarında benimsedikleri varsayımlar muhtemelen hem kullanılan metodu hem de sonuçları etkiler. *DSM IV*'ün bazı normları sağladığı görülür. Böylelikle, *DSM IV* din hakkında genel olumsuz görüşü engeller ve araştırmacıları sosyo-kültürel şartları dikkate almaları için teşvik eder. Ayrıca, *DSM IV* dine ve çalışılan özel dini gruba ilişkin bilginin bir gereklilik olduğunu ileri sürer. Ne yazık ki, kült üyeliğinin etkileri üzerine olumsuz sonuçların çoğu, araştırmacıların çalıştığı bireylerin inanç sistemlerini anlamak bir yana keşfettiklerine dair zayıf işaretler sunmaktadır. Dini veya manevi sorunların teşhisi ve çözülmesi için ruh sağlığı uzmanlarının eğitiminin gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır.

Yakın gelecekte psikiyatristler ve psikologlar yeni dini hareketlere ilişkin çalışmalarda hala ön saflarda yer alacaklar. Eğer aşağıda belirtilen alanlara daha fazla dikkat edilirse, onların çalışmaları Yeni Dini Hareketlerin üyeleri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesine daha fazla katkı sunacaktır.

1. İlk ihtiyaç, yukarıda tasvir edilen sorunların üstesinden gelmek için yoğunlaşan çabalara ilişkindir. Örneğin bu yazının atıfta bulunduğu birçok çalışmada örnekleri bulunan çelişkili sonuçlar nasıl uzlaştırılabilir?

2. Yeni Dini Hareketlerin nispeten çok sayıda olması dikkate alındığında, belirli gruplar üzerine geniş ve derinlikli çalışmalar nadirdir. Kişilerin dini gruplara katılmaları veya bu gruplardan ayrılmaları üzerindeki psikolojik etkilere ilişkin varılabilecek bir genel sonuçtan önce, gruplar üzerinde daha fazla çalışılmasına ihtiyaç vardır.

3. Yeni Dini Hareketlerin üyeleri üzerine psikoloji çalışmalarını karakterize eden hem metodolojik hem de teorik farklılıkları yeniden çözmek için yeni yollar bulunmalıdır. Araştırmacı, açıkça tedavi ihtiyacı olup psikiyatri ofislerine getirilen eski üyelerin veya yeni hayata uyum sağlayan kült üyelerinin zihinsel ve psikolojik durumları üzerine genellemelerden kaçınmalıdır. Psikolojik bir hasar görmeden gruptan ayrılan daha geniş örneklem grubuna ulaşılmalıdır.

4. Daha ileri çalışmalar, *DSM IV*'te yeni bir kategori olarak bahsedilen "dini ve manevi problemler" kategorisinin geliştirilmesine ve Yeni Dini Hareketlerin mevcut ve eski üyeleri için bu kategoriye başvurma ihtiyacı duyar.

5. Standart test metotları bir örnek tarzda ve istikrarlı biçimde uygulanmalıdır. Richardson'ın Yeni Dini Hareketler üzerine psikoloji literatürünü tanıtımını (1995) yorumlayan Latkin (1995: 177), "gelecekteki çalışmaların, tavır ve davranış değişikliğini, yeni üyelerin sosyal ve kişisel irtibatlarını ve örgütsel hayat tarzını değerlendirmek için daha hassas ölçüler kullanması gerektiğini" gözlemler. Bu yüzden eski ve yeni dini hareket üyelerinin psikolojilerini incelemek ve yeni "manevi ve dini problemler" kategorisini uygulamak için daha uygun yeni testler tasarlanması mümkündür.

Psikopatoloji ile dini ve manevi problemler arasında *DSM IV* tarafından sunulan ayırım, Yeni Dini Hareketlerin anlaşılması için farklı ve yeni bir psikolojik yaklaşımın gerekliliğini ifade eder. "Karizmatik gruplar" adlandırmasını tercih eden Galanter (1996. 289-290), Yeni Dini Hareketleri anlamak ve üyelerinin psikolojik sağlığını değerlendirmek için sistemler teorisine başvurur. Psikopatolojide kullanılan genel terminolojinin en az iki sebeple problemlili olduğunu düşünür: "İlk sebep, terminolojinin sosyal adaptasyondan daha ziyade ruh hastalığının bir tipolojisi olarak geliştirilmesidir. Bununla beraber karizmatik grup tecrübesi belli bağlamlarda normaldir. Terminoloji özellikle bireysel davranış fenomenini tanımlamak için geliştirilirken, buna karşın aşırı bağlı grup fenomeni ise bir

grup bağlamının talep özellikleriyle ilgili anlaşılmalıdır. Galanter'in isabetli görüşlerini ve *DSM IV*'ün sunduğu yeni kategoriyi dikkate alarak, bir araştırmacı, bazı psikolog ve psikiyatristlerin Yeni Dini Hareketlerin çoğuna teorik ve metodolojik açıdan yaklaştığı tarzda yeniden düşünmeye ihtiyaç duyulup duyulmadığını merak etmektedir.¹

Saliba, John A. "Psikoloji ve Yeni Dini Hareketler", çev. Muhammed Kızılgeçit, Ahmet Akbaş, Mustafa Kemal Şen. *RTEÜİFD* 11 (2017): 193-214.

¹ Çevirenin Notu: *DSM V*'in yeni dini hareketlere bakışı üzerine bir değerlendirme için şu çalışmaya bakılabilir: Muhammed Kızılgeçit. (2016). *Birey ve Hareket Açısından Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*. Rize: STS Yayınları.

KAYNAKÇA

- Alper, Gerald, 1994, *The puppeteers: studies in obsessive control*. Lanham, MD: International Scholars Publications.
- American Psychiatric Association. 1987, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 3th ed. Washington, DC:
- American Psychiatric Association. 1994, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 4th ed. Washington, DC:
- Amitabh, Swami Prem. 1982. "Shree rajneesh ashram: a provocative community." *Journal of Humanistic Psychology* 22 (1): 19-42.
- Amrito, Swami Deva. 1984. Rajneesh therapy. *Journal of Humanistic Psychology* 24 (1): 115-118.
- Aronoff, Jodi, Steven Jay Lynn, and Peter Malinoski. 2000."Are cultic environments psychologically harmful?" *Clinical Psychology Review* 20: 91-111.
- Ayella, Marybeth. 1998. *Insane Therapy: Portrait of a Psychotherapy Cult*. Philadelphia: Temple Universty Press.
- Battista, John R. 1996. "Offensive spirituality and spiritual defenses". In Bruce W. Scotton, Alan B. Chisen, and John R. Battista, eds. *Textbook of Transpersonal Psychiatry and Psychology*. New York: Basic Books. Pp. 250-260.
- Collins, G. R. 1994. "Religion and psychology" In Raymond J. Corsini, ed. *Encyclopedia of Psychology*, vol. 3. New York: Wiley and Sons, pp. 300-302.
- Dean, Roger. 1992. *Moonies: A Psychological Analysis of the Unification Church*. New York: Garland.
- Deikman, Artur. 1994. *The wrong way home*. Uncovering the Patterns of Cult Behavior in American Society. Boston: Beacon.
- Dreennen, William T. 1983. "Rajneeshpuram: hound dogs with a scent." *Journal of Humanistic Psychology* 23(3): 82-100.

- Feuerstein, Georg. 1991. *Holy madness: the shock tactics and radical teaching of crazy-wise adepts, holy people, and rascal gurus*. New York: Paragon.
- Gorsuch, Richard L. 1988. "Psychology of Religion." *Annual Review of Psychology* 39: 201-221.
- Greenberg, David, and Eliezer Witztum. 1991. "Problems in the treatment of religious patients." *American Journal of Psychotherapy* 44: 554-565.
- Latkin, Carl A., Richard A. Littman, Norman D. Sundberg, and Richard A. Hagan. 1993. "Pitfalls and pratfalls in research on an experimental community: lessons in integrating theory and practice from the rajneeshpuram research project." *Journal of Community Psychology* 21: 35-48.
- Lilliston, Lawrence, and Gary Shepherd. 1999. "New religious movement and mental health." In *New Religious Movements: Challenge and Response*, ed. Bryan Wilson and Jamie Cresswell. New York: Routledge.
- Luckoff, David, Francis G. Lu, and Robert Turner. 1996. "Diagnosis: a transpersonal clinical approach to religious and spiritual problems." In *Textbook of Transpersonal Psychiatry and Psychology*, ed. Bruce W. Scotton, Alan B. Chisen, and John R. Battista, 231-249. New York: Basic Books.
- Reber, Auther S. 1985. *Dictionary of psychology*. New York: Penguin Books.
- Richardson, James T. 1993. "Religiosity as Deviance: Negative Religious Bias in and Misuse of the DSM-III." *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal* 14: 1-21. 1995. "Clinical and Personality Assessment of Participants in New Religions." *International Journal for the Psychology of Religion* 5: 145-170.
- Saliba, John A. 1993. "The new religions and mental health." In *Religion and the Social Order: The Handbook on Cults and Sects in America*, ed. David G. Bromley and Jeffrey K. Hadden, vol. 3, part B, pp. 99-113. Greenwich, Conn.: Jai Press. 1996.
- Understanding the New Religious Movements*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans. Shear, Jonathan. 2001. "Experimental Studies of Meditation and

- Consciousness." In *Religion and Psychology: Mapping the Terrain. Contemporary Dialogues, Future Prospects*, ed. Diane Jonte-Pace and William B. Parsons, 280-294. New York: Routledge.
- Shields, Leland E., and F. Jeri Carter. 2001. "Healing experiences with unhealthy spiritual groups and cults: treatment using myths and folk tales." *Cultic Studies Journal* 18: 109-139.
- Singer, Margaret. 1995. *Cults in our midst*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Skane, Elizabeth. 1999. "Osho (or Rajneeshism)." <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms>
- Sloan, Jennifer. 1999. "Order of the Solar Temple." <http://religiousmovements.lib.Virginia.edu/nrms>
- Sparr, Landy F., and John F. Ferguson. 2000. "Moral and spiritual issues following traumatization." In *Psychiatry and Religion: The Convergence of Mind and Spirit*, ed. James K. Boehnlein, 71-83. Washington: American Psychiatric Press.
- Storr, Anthony. 1996. *Feet of clay: saints, sinners, and madmen: a study of gurus*. New York: Free Press.
- Sundberg, Norman D., Marion S. Goldman, Nathan J. Rotter, and Douglas A. Smyth. 1992. "Personality and spirituality: comparative tats of high-achieving rajnee- shees." *Journal of Personality Assessment* 59.2: 326-339.
- Sundberg, Norman D., Carl A. Latkin, Richard A., Littman, and Richard A. Hagan. 1990. "Personality in a religious commune: cpis in rajneesh-puram." *Journal of Personality Assessment* 55.1-2: 7-17.
- Turner, Robert P., David Luckoff, Ruth Tiffany Barnhouse, and Francis G. Lu. 1998. "religious or spiritual problem: a culturally sensitive diagnostic category in DSM- IV." *Journal of Nervous and Mental Disease* 180: 435-444.
- Weiss, A. S., and Comrey, A. L. 1987. "Personality characteristics of hare krishnas." *Journal of Personality Assessment* 51: 399-413.

- Wilson, Colin. 2000. *The devil's party: a history of charlatan messiahs*. london: virgin.
- Wulff, David M. 2001. "Psychology of Religion: An Overview." In *Religion and Psychology: Mapping the Terrain. Contemporary Dialogues, Future Prospects*, ed. Diane Jonte- Pace and William B. Parsons, 15-29. New York: Routledge.